

Včeraj ste rekli, da so izgubljeni in nezmontirani film Orsona Wellesa *It's all true* našli leta 1985. Lani oktobra sem na CNN-u prvič zasledil novico, da je film dokončan...

Sam sem bil tisti, ki je dal intervju za CNN. Film je bil dokončan oktobra in je premiero doživel na newyorškem filmskem festivalu, mislim da 15. oktobra 1993.

Ste teh sedem let torej namenoma zadrževali informacijo o dokončanju Wellesovega filma?

Ne, film so, kot že rečeno našli leta 1985 in sedem let smo potrebovali, da smo dobili dovoljenje in denar za montažo, ki je trajala deset mesecev. Razlogi so bili torej v dovoljenjih in denarju.

Je bilo težko zbrati finančna sredstva za montažo filma?

Še vedno nismo našli vsega denarja, ki bi ga potrebovali, zato določen delež dolgujemo različnim virom.

Kdo je sploh našel izgubljeni film?

Negative je našel Fred Chandler, novico pa je v javnost spustil moj sodelavec Bill Krohn. Mene takrat še ni bilo zraven.

Film ste zmontirali skupaj z Richardom Wilsonom in Billom Krohnom. Po kakšnem ključu ste se našli skupaj?

Richard Wilson je bil leta 1942 določen za montažerja filma in je bil prisoten na snemanju v Braziliji (v Riu in Fortalezi). Wilson je bil zaradi prisotnosti na snemanju naša najmočnejša karta, žal pa je umrl leta 1991, še preden smo začeli z montažo. Ostala sva le Bill Krohn in jaz, uporabila sva načrte, ki jih je Wilson zapustil. Ostali sta le dve možnosti: ali film dokončava sama ali pa ostane nezmontiran. Verjetno je veliko ljudi, ki bi posel opravili bolje, toda vpletena sva bila le midva, film sva na nek način morala zmontirati Krohn in jaz.

Film je bil posnet leta 1942, najden pa je bil leta 1985. So štiri desetletja vplivala na kvaliteto negativov? Filmska projekcija je bila izjemno kvalitetna.

Film je bil v izredno dobrem stanju. Sami ste lahko videli, da skoraj ni poškodovan, vidnih je le nekaj prask. Vsi smo mislili, da bo film popolnoma uničen, izkazalo pa se je, da je bil hranjen v izjemno dobrih pogojih. S kvaliteto kopij smo imeli srečo, žal pa so veliko posnetega materiala zavrgli, uničili.

intervju

MYRON MEISEL

Orson Welles in Richard Wilson

V Wellesovi biografiji, ki jo je napisal Charles Higham sem bral, da je imel Orson nekje v 50-ih možnost dokončati *It's all true*. Menda so mu Francozi ponujali finančna sredstva...

Ne smete verjeti vsemu, kar je napisal Higham. V svojih trditvah se namreč dostikrat moti. Welles si je prizadeval film dokončati med leti 1942 in 1946, potem pa je izgubil pravice in ni nikoli več imel priložnosti za dokončanje.

Film je bil najden pred Wellesovo smrtjo. Ste se z njim imeli priložnost pogovarjati o filmu?

Jaz ne, ker v tistem času še nisem bil vpleten v projekt. Ljudje, ki so našli film, so se pogovarjali z Wellesom — Richard Wilson, Fred Chandler, Gary Graver in Bill Krohn. Vprašali so Orsona, če želi dokončati *It's all true*. Njegov odgovor je bil: »Ne, film je preklet, predolgo je že od tega, kar sem ga posnel in preveč težav sem imel z njim. Povrh tega imam v glavi še veliko projektov in zelo malo časa.« Ni bil zainteresiran za projekt in kmalu zatem, približno mesec dni kasneje, je umrl.

Je bil Orson vsaj vesel, ker bo nekdo končno dokončal film?

Mislil, da sploh ni pričakoval, da bo film kdajkoli dokončan. Richard Wilson se je za korak dokončno odločil po njegovi smrti. Orson je vedno z veliko ljubeznijo govoril o epizodi *Štirje možje na splavu*. V inter-

vjuju, ki ga je leta 1970 z njim naredil Peter Bogdanovich, je Orson povedal, da ga samba sploh več ne zanima, da pa bi nekoč zelo rad videl epizodo *Štirje možje na splavu*. Zgodba o jangadeirosih je bila edina stvar, ki jo je leta 1970 še želel dokončati.

Ko sem gledal film, sem bil presenečen, ker je v filmu tako malo sambe in karnevala, kar je bila Wellesova prvotna obsesija v zvezi s filmom.

Vse, kar je ostalo od karnevala, smo dali v film — približno deset minut. Bili smo srečni, da smo sploh našli posnetke sambe, mislili smo, da bo materiala celo manj. Ko smo začeli montirati, nismo vedeli, da ti posnetki sploh obstajajo. Našli smo jih med montažo in bili zelo veseli, da lahko v film vključimo barvne posnetke karnevala.

*Sprva sem mislil, da gre za dokumentarec o snemanju filma *It's all true*, saj se film začne s polurnim prologom in Orsonovimi izjavami v zvezi s filmom.*

V načrtu smo imeli precej daljši uvod, ker je še veliko zanimivega materiala, toda francoski producenti, ki so film financirali, so zahtevali, da ga znatno skrajšamo.

Šli ste v Brazilijo, da bi se pogovarjali z ljudmi, s katerimi je Welles snemal...

Pogovarjali smo se z družinami, potomci, našli smo celo nekaj ljudi, ki so bili na snemanju filma. Pogovarjali smo se z vsemi, ki so karkoli vedeli o filmu.

Kako ste našli vse te ljudi po štiridesetih letih?

Producentka Catherine Benamou jih je iskala po Braziliji, skupaj z Richardom Wilsonom. Izkušnja ji je služila za pripravo doktorske disertacije. Njena pomoč je bila res izredna, saj je s temi ljudmi navezala prijateljske stike. Njen pristop do teh ljudi ni bil sterilen, ni jim molila kamere pred nosove.

Je dolgo potrebovala, da je našla vse te ljudi?

Zelo dolgo, pet let, vendar je našla prav vse. Če je bil kdo vpleten, ga je našla.

In kdaj ste posneli vse vpletene?

Januarja in februarja 1992.

Welles je proti koncu snemanja zaradi finančne stiske ostal brez zvoka, snemal je zgolj sliko...

Brez zvoka je ostal na snemanju v Fortalezi, na severu Brazilije, ko so nastajali *Štirje možje na splavu*. Prav tako ni bilo zvoka za epizodo *My friend Bonita* (ki ga je v Mexicu snemal Norman Foster). Samba v Riu je bila v celoti posneta z zvokom, žal pa se je zvočni zapis izgubil, tako kot večina materiala okrog sambe in karnevala.

Sinhronizacija zvoka se mi je zdela izjemno dobra. Seveda je slišati, da je film naknadno sinhroniziran, že zaradi kvalitete zvoka, dolbyja itd...

Ves zvok za sinhronizacijo smo ustvarili v studiu. Bilo je težko, vendar imamo srečo, saj se danes, v nasprotju z letom 1942, zvok tudi umetno izjemno dobro popači. Dobili smo najboljše ljudi za zvok, mojstre, ki so delali zvočne efekte za filme, kot **Batman**, **Die Hard** in **Robocop**. Ti ljudje svoje usluge ponavadi mastno zaračunajo, vendar so bili veseli, da lahko enkrat sodelujejo pri projektu, kjer ni streljanja in avtomobilskih pregonov. Z zvokom delajo na izjemno sofisticiran način in mislim, da je zvok v *It's all true* odličen, izjemno naraven. Zares so ujeli vse tipe šumov oceana, jader, dreves. Vse je bilo izdelano z veliko natančnostjo.

Koliko denarja ste torej porabili za zvok?

Samo za zvok? Veliko! Ti tonski mojstri ponavadi zaslužijo veliko več, kot pa so zaračunali nam.

In stroški kompletnega filma?

Po grobi oceni je vse skupaj stalo okrog milijon dolarjev, kar ni poceni. Denar smo dobili iz različnih francoskih virov: Canal plus, Ministrstva za kulturo, Filmskega fonda in nekaterih drugih manjših virov.

Glasba je bila prav tako napisana naknadno...

Glasba je nastala septembra lani, skladatelj je bil Jorge Arriagada, čilskega rodu. Ko jo je dokončal, smo skupaj sedli, da bi jo izpilili. Z glasbo nisem povsem zadovoljen, vendar mislim, da boljša ne bi mogla biti, saj smo imeli le mesec dni časa, mudilo se je zaradi premiere na newyorškem filmskem festivalu. Po mojem mnenju bi morala biti glasba bolj brazilska in če bi imeli več časa in denarja, bi najeli brazilskega skladatelja.

*Je Welles zapustil kakšne zapiske ali scenarij za *It's all true*? Znano je, da je ponavadi vse projekte nosil v glavi...*

Zapustil je scenarij za epizodo My friend Bonita in za sambo, ne pa za Štiri može na splavu.

Koliko materiala za Štiri može na splavu je bilo ohranjenega? Verjetno je bila prava muka montirati Wellesov film brez scenarija?

Welles je posnel 15.000 metrov materiala, to je približno sedem ur, mi pa smo ga zmontirali za 50 minut. Vendar je Welles vsak kader v povprečju posnel štirikrat in navada je bila, da smo uporabili zadnjega, ki naj bi bil najbolj zadovoljiv. Tako smo uporabili skoraj ves material za Štiri može na splavu, kar ga pa nismo, smo vmontirali v uvod. Lahko rečem, da je skoraj vse, kar je Welles posnel, tudi vidno v filmu.

Se zavedate, da vaša različica ni tisto, kar si je Welles zamislil?

It's all true ni film, ki ga je zmontiral Orson Welles. Posnel ga je Orson Welles, mi pa smo poskušali spoštovati njegove zamisli. Sedaj je na kritikih in občinstvu, da presodijo, če smo posel opravili dobro ali ne. Jaz mislim, da je film dober, vendar si ne delam lažnih utvar: to ni film, ki ga je zmontiral Orson Welles, v filmu ni glasbe in zvočnih efektov, ki bi jih izbral on. Upam pa, da je rezultat čim bližje njegovim idejam. Morate pa razumeti, da je tisto, kar pride v film, odvisno od človeka, ki je film snemal. Če Orson ne bi posnel bližnjega plana, ga mi ne bi mogli uporabiti. Uporabili smo tisto, kar je Orson posnel, potemtakem smo imeli smernice za montažo. Posnetek je veliko boljša smernica, kot pa kos papirja in na to smo se najbolj zanašali.

V uvodu filma pravite, da je Welles med snemanjem z izrazitim spodnjim rakurzom, ko je akterje postavljaj na dvignjene platoje, uporabljal nove tehnike snemanja. Je bila to takrat res taka noviteta?

To takrat niti ni bil nov način snemanja, čeprav je v uvodu res tako rečeno. Novost je bila, kako je pristopil do snemanja celovečernega filma. V filmu **Državljan Kane** (*Citizen Kane*, 1941) je imel na voljo celo vrsto objektivov in načinov osvetlitve. V Braziliji pa je imel eno samo kamero, enega samega snemalca, ni imel zvoka, zelo omejeno število objektivov. Uporabljal je le veliko število filtrov, verjetno ste to opazili. Ko rečem, da je uporabljal nove metode, mislim na to, da se je naučil snemati film tudi v izrednih razmerah. Nekje v

divjini, skoraj brez filmske ekipe, je Orson posnel film. Našel je način, kako povedati zgodbo brez visokega proračuna — in to ne dolgo za tem, ko je filma **Državljan Kane** in **Blišč Ambersonovih** skoraj v celoti posnel v studijih. Tak način snemanja ni bil nov le za Orsona, temveč nasploh za cel filmski svet, saj takrat ni bilo veliko projektov, izpeljanih na podoben način. Paradoks je, da je bil Orson daleč pred italijanskim neorealizmom, in francoskim novim valom. Naredil je napreden film brez dialogov, pravzaprav nemi film — film, ki je bil zastarel za leto 1942, in hkrati zelo napreden, daleč pred časom.

Kako je Orson pravzaprav posnel Štiri može na splavu? Se je incident s štirimi ribiči zgodil pred njegovim prihodom ali v času njegovega bivanja v Braziliji?

O incidentu je Orson bral na letalu za Rio. Mislil je, da bi to lahko bila dobra zgodba za njegov film. Ko je v Riu snemal karneval, je srečal jangadeirose in se odločil, da jih vključi kot tretjo zgodbo za **It's all true**. Še med snemanjem sambe v Riu se je odpravil na sever Brazilije, v okolico

Dva prizora iz filma Vse je res (It's all true)

Fortaleze, da bi poiskal lokacije za snemanje. Po vrnitvi v Rio je začel snemati zgodbo o jangadeirosih v Guanavaro bayu. Ravno na koncu snemanja v Guanavaro bayu se je zgodila nesreča, ko je eden od štirih ribičev — Jacare — utonil.

Kakšen je bil torej potek snemanja, glede na to, da je Jacare utonil?

Najprej je posnel prihod štirih ribičev v Rio, v Guanavaro bayu. V teh prizorih še vidimo Jacareja, ki je pozneje utonil. Potem se je Orson odpravil v Fortalezo na sever Brazilije. Imel je zelo majhno snemalno ekipo, medtem, ko je prizore v Guanavaro bayu posnel s številno hollywoodsko ekipo. V Riu je Orson snemal s 50 člansko ekipo, v Fortalezi pa je bil z njim praktično samo snemalec George Fanto in to potem, ko je RKO že ustavila projekt.

Ste se imeli priložnost pogovarjati z ljudmi, ki so bili leta 1942 na čelu RKO, ko so ustavili Wellesov projekt?

Pogovarjali smo se z mnogimi, vendar smo jih morali zaradi zahteve francoskih producentov po skrajšanju izrezati. Najpomemb-

nejši mož, s katerim smo se pogovarjali, je Reginald Larmer, ki je bil v tistem času pri RKO podpredsednik, odgovoren za produkcijo. Orson je bil pri RKO osovražen vse od začetka, od **Državljana Kanea** dalje, predvsem zaradi neomajne moči, ki mu je bila dana. RKO je takrat zašel v finančne težave in nadzor nad njim so prevzeli tuji delničarji, ki so Orsona izrabili kot opravičilo, da so se rešili vseh odgovornih pri družbi. To so bili predvsem ljudje, ki so podpirali Orsona, med njimi tudi George Shaffer. Ena od nalog novih delničarjev je bila tudi znebiti se Orsona Wellesa in njegovo početje v Braziliji je bilo odlično opravičilo.

*Bodo jangadeirosi na severu Brazilije imeli priložnost videti film? Samuel Fuller je posnetke svojega nikoli dokončanega filma **Tigrero** pokazal Karaja indijancem, kar smo včeraj lahko videli v istoimenem dokumentarcu Mike Kaurismäkija.*

Premiera v Fortalezi je 11. marca, v Riu pa štarta že naslednji teden.

*Veliko Wellesovih filmov je še vedno izgubljenih in nedokončanih, denimo **Globina** (The Deep, 1967—70) in **Druga stran vetra** (The Other side of the wind, 1970—72).*

Globina je skoraj zmontirana in potrebni so le še mali popravki. **Don Kihota** (1957—75) so dokončali drugi, vendar mislim, da posla niso opravili dobro, ker je bilo veliko materiala izgubljenega. Pred nekaj leti so ga pokazali v Cannesu, kjer je bil odziv zelo slab. Veliko smo se naučili ravno iz napak ljudi, ki so montirali **Don Kihota**.

Imate namen dokončati še kakšnega od nezmontiranih Wellesovih filmov?

Ne, mislim, da sem z Orsonom Wellesom opravil, sedaj bi rad snemal kaj svojega.

Kaj pravzaprav počnete, ko ne montirate Wellesa?

Sem predvsem producent, včasih tudi režiser. Naredil sem dva dokumentarca, **I'm a stranger here myself: A Portrait of Nicholas Ray** in **The Chaplin Puzzle**. Produciral sem nekaj kilavih B filmov, ki jih raje ne bi omenjal: **Final exam**, **A Savage hunter** in serijo **Zorro and son**. Še najraje omenjam sodelovanje z Barbet Schroederjem, sva zelo dobra kolega. Kot umetniški svetovalec sem zagrizeno sodeloval pri filmu **Barfly**, pa tudi pri **Reversal of fortune** in **Single white female**.

Še zadnje vprašanje.

V odjavni špici se poleg Petra Bogdanovicha, ki vam je dovolil uporabo intervjuja z Wellesom leta 1970, zahvaljujete tudi Jodie Foster in Martinu Scorseseju. Zakaj?

Ko je videla svoje ime na špici, je Jodie rekla: le zakaj, saj nisem naredila nič posebnega. V bistvu je zavrtela par telefonskih števil različnih producentov, vendar nam je to veliko pomagalo, še posebej v času, ko smo še zbirali denar za predprodukcijo. Martyju smo poslali grobo zmontiran film, da bi nam po možnosti svetoval, saj je velik ljubitelj Orsonovih filmov. To, da si je vzel čas in pogledal film, nam je veliko pomenilo, še posebej, ker mu je ravno v tistem času umrl oče. To je vsa zgodba. Bodo gledalci v Sloveniji videli **It's all true**?

Ne verjamem, da ga bodo videli v kinu, prej na piratskih video kasetah ali pa čez nekaj let na televiziji. Upam pa, da čimprej.

SIMON POPEK

